

Posudek vedoucího práce

Helena Březinová: Josef Mánes a hysterie v obrazech

Autorka se podjala důležitého úkolu redefinovat významy díla Josefa Mánesa, které běžně podléhá stereotypizaci jakožto pramen tzv. národního slohu. Díky tomuto pojetí vypadá z interpretací mimořádný význam Mánesovy osobnosti s celou její komplikovaností. Vesměs se zdůrazňuje spíše historické zasazení, kontexty politické apod. Tomu se autorka sice nevyhnula, což je v pořádku (neboť Mánesova tvorba je podobně jako třeba tvorba Karla Purkyně též lakunou, v níž se slévají dobové krize), nicméně velkou pozornost věnuje též zcela subjektivním předpokladům Mánesovy tvorby a formální analýze (ta by však měla být důkladnější a pracovat též s komparacemi s dobovým i historickým materiálem).

Návrh na „redefinici“ Mánesovy tvorby s ohledem na jeho osobnostní předpoklady přednesl již v roce 1971 Petr Wittlich ve svém textu Tvůrčí osobnost Josefa Mánesa a 20. století. Zmiňuje zde, že z Mánesovy tvorby nemůžeme vydělovat její pozdní období poznamenané prokazatelnou duševní chorobou jako něco cizorodého, ale osobnostní predispozice musíme brát v úvahu při interpretaci celku Mánesova díla. Těchto predispozic je několik: rodinné krize, víceméně společenský neúspěch a dlouhodobý konflikt, srážka Mánesova idealismu s konkrétní dobovou realitou atd. Wittlich mimo jiné připomíná: „Je dobře známo, že Mánes byl člověk hluboce nešťastný a že byl poznamenán psychickými krizemi dávno předtím, než se projevila jeho choroba. Jsou známy také jeho výroky o tom, co by mohl vytvořit, kdyby mu to bylo dovoleno. Mánes musel trpět těžkou frustrací a v těchto poměrech jeho psychické já neodolalo. V posledních kresbách je situace taková, jakoby zde instance já, normálně organizující psychickou obranu individua, zajišťující pozitivní adaptaci na realitu a zvládající vnitřní konflikty, chyběla a osobnost byla vydána napospas křečovitým střetům odpoutaného id s již archaickým superegem.“ Dále Wittlich zmiňuje, že „umělecko-historická explikace by si zde vyžadovala těsnější spolupráci s explikací psychologickou.“ A konečně připojuje, že „v souvislosti s

„Josefinou“ je citován Mánesův erotismus, další ještě nedostatečně vyjasněná kvalita jeho umění“. Své vývody o osobnostním pozadí Mánesovy tvorby a jeho podílu na výsledné podobě děl komentuje Wittlich též v několika stručných exemplech, kde se pokouší využít i psychoanalytické pojmosloví.

Tento přístup je v Mánesově případě zcela relevantní, neboť při pečlivé formální analýze vystoupí do popředí zjevné vazby s kontexty konkrétní osobnosti, popř. historie. Zjevné jsou ve formách Mánesových děl třeba motivy tenze, distance, křeče, ochablosti, zhroucení atd. Nějakým způsobem se tyto formy vyskytují pochopitelně i v dílech jiných dobových či historických tvůrců, ale zjevně nejsou totožné, ale významově posunuté. Když třeba srovnáme mužskou figuru v Mánesově „Slovenské rodině“ s její pravděpodobnou předlohou, již představuje skica proroka Daniela od Michelangela, najdeme posuny v gestech, kompozici i obsahovém kontextu (Michelangelovský prototyp je zasazen do kompozice jakoby tam nepatřil, původně je stylizován pro architektonický rámec jako jednotlivá, solitérní figura, kterou v podstatě zůstává, i když v Mánesově kresbě má být součástí rodiny).

Obdobných nevšedních formových motivů najdeme u Mánesa celou řadu a můžeme z toho vyvozovat jisté závěry. Autorka se tyto závěry pokouší formulovat, nicméně většinou bohužel příliš zkratkovitě a nezbytná formální analýza tak vyznívá mnohdy nejasně, neboť ji nemůžeme plynule sledovat. Autorčiny závěry jsou víceméně v pořádku, ale nemají pevný základ jak v oblasti formální analýzy tak zasazení do kontextu. I historický kontext je podán pouze v náznacích a ne vždy funkčně.

Vyskytují se i faktografické chyby (třeba v poznámce 43 se tvrdí, že Jan Evangelista Purkyně byl malíř apod.). Chybí obsáhlejší komparace s jinými dobovými či historickými díly, vyjma srovnání se Ženíškem, které by mohlo být instruktivní, kdyby bylo provedeno pečlivěji.

Autorčin přístup, tematizaci práce i závěry považuji víceméně za relevantní, ale zpracování práce je nedůsledné. Objevují se zde zajímavá tvrzení bez pečlivé argumentace. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení lepší 3.

Václav Hájek